

Gemeente Woensdrecht Plangebied Antwerpsestraat 267 te Putte

Bureauonderzoek en
Inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)

BAAC Rapport V-20.0245

oktober 2021

Auteur: H.B.G.
Scholte Lubberink

Status:
definitief

Colofon

ISSN:	1873-9350
Auteur(s):	H.B.G. Scholte Lubberink
Cartografie:	H.B.G. Scholte Lubberink
Redactie:	C.C. Kalisvaart
Copyright:	BAAC te 's-Hertogenbosch

Accordering senior prospector: C.C. Kalisvaart 29-10-2021

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2021)
BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

BAAC

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Onderzoekskader	9
1.2 Ligging van het gebied	10
1.3 Administratieve gegevens	11
2 Bureauonderzoek	13
2.1 Werkwijze	13
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	13
2.3 Bewoningsgeschiedenis	16
2.3.1 Inleiding	16
2.3.2 Historie	17
2.3.3 Archeologie	20
2.4 Archeologische verwachting	22
3 Conclusie en aanbevelingen	25
4 Geraadpleegde bronnen	27
Bijlagen	29

Bijlage 1 Geologische en archeologische tijdsperioden

Samenvatting

BAAC heeft een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Antwerpsestraat 267 te Putte. Aanleiding voor het onderzoek is het plan woningbouw te realiseren op het terrein van een voormalige houthandel.

Op basis van het bureauonderzoek geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten van een (ontginnings)hoeve uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd (paalsporen, kuilen, greppels, waterputten etc.) en voor daaraan gerelateerde sporen van verkaveling en andere agrarische sporen (greppels, spit- en ploegsporen etc.) en bij de bewoning van de hoeve behorende mobilia (aardewerk, metaal, glas, steen, bot etc.). Of eventuele resten als gevolg van plaggenbemesting na de achttiende eeuw afgedekt zijn geraakt, is onbekend. Daarom moet in principe rekening gehouden worden met eventuele grondsporen en andere resten direct onder de huidige bestrating en in en onder het ter plaatse aanwezige (restant van een) plaggendeck binnen een diepte van 1 m -mv. Het is vooralsnog onbekend of en in welke mate de ondergrond tijdens bouwwerkzaamheden en de aanleg van verharding is aangetast.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Bouwgroep De Nijs - Soffers heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het plangebied Antwerpsestraat 267 te Putte. Aanleiding voor het onderzoek is het plan woningbouw te realiseren op het terrein van een voormalige houthandel. De minimale bodemverstoring bij de realisatie van de nieuwbouw is te verwachten tot in de C-horizont van de bodem, waarbij een gerede kans bestaat dat eventueel aanwezige archeologische resten verstoord of vernietigd worden.

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

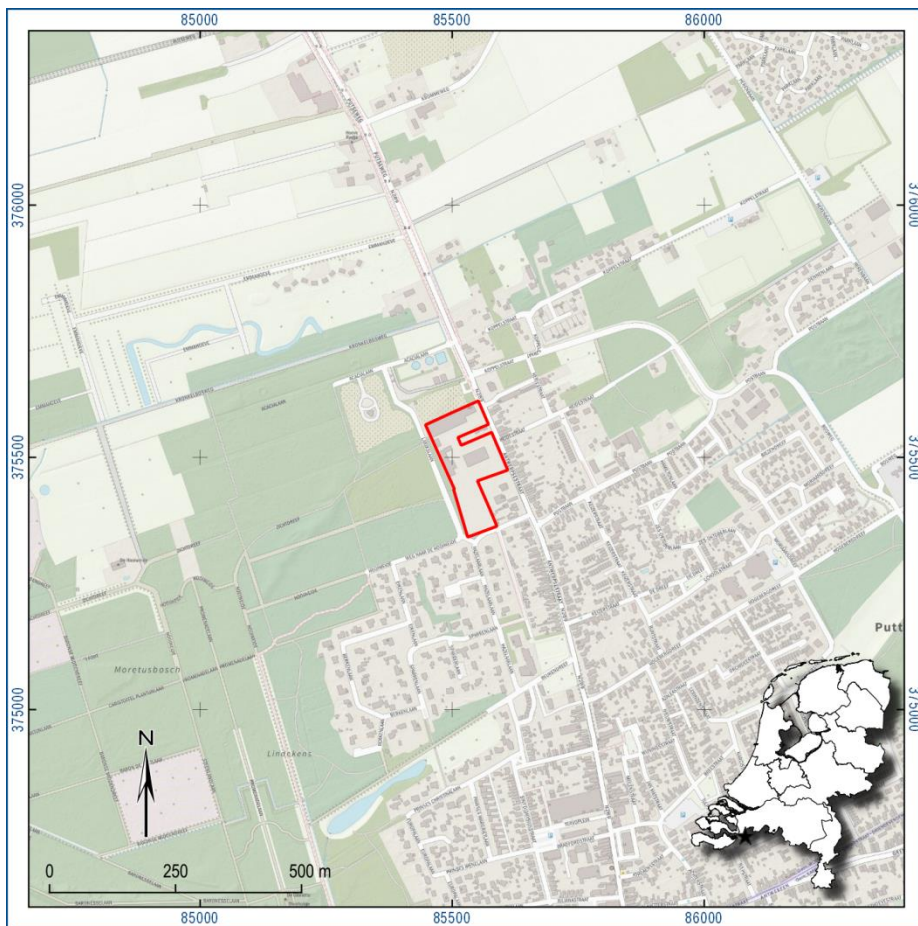
Het inventariserend veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek heeft tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze in het verleden en om de intactheid van het bodemprofiel te bepalen.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen te worden beantwoord:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstoring ingrepen in het verleden binnen het plangebied?
- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
- Hoe is de bodemopbouw en is deze nog intact?
- In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 4.1¹ en het onderzoeksspecifieke Plan van Aanpak.

¹ CCvD 2018.

Afb. 1.1 Ligging van het plangebied.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt ten westen van de Antwerpsestraat aan de noordzijde van de bebouwde kom van Putte, gemeente Woensdrecht. Het plangebied wordt omgrensd door de Antwerpsestraat in het oosten, de Hazelaarlaan in het zuiden, de Larinkslaan in het westen en de algemene begraafplaats in het noorden. De oppervlakte bedraagt circa 2,1 ha. In Afb. 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Woensdrecht
Plaats:	Putte
Toponiem:	Antwerpsestraat 267
Kadastrale gegevens:	Gemeente Putte, sectie C nrs. 959, 1507, 1398, 1801 en 1802
Datum opdracht:	14 juli 2020
Datum rapportage:	29 oktober 2021
BAAC-projectnummer:	V-20.0245
Coördinaten:	085,552 / 375,612 (rechtsboven) 085,448 / 375,563 (linksboven) 085,592 / 375,364 (rechtsonder) 085,531 / 375,342 (linksonder)
Kaartblad:	49G
Oppervlakte:	2,1 ha
Complextype:	hoeve
Datering:	LME-NTB/C
AMK-terrein:	N.v.t.
Waarnemingnummer(s):	N.v.t.
Vondstmeldingsnummer(s):	N.v.t.
Type onderzoek:	Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)
Opdrachtgever:	Bouwgroep De Nijs - Soffers
Bevoegde overheid:	Gemeente Woensdrecht Contactpersoon: A.M.I. van Waveren (adviseur archeologie Regio West-Brabant)
Beheer documentatie:	Bibliotheek Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en archief BAAC.
Beheer vondstmateriaal:	Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant Waterstraat 20 5211 JD 's-Hertogenbosch tel. 06-18303225
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	H.B.G. Scholte Lubberink

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens uit van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (via ARCHIS III) en de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart.

Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland en oude topografische kaarten. Literatuur over de historische geografie, geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Putte is onderdeel van het landschap van de Brabantse wal. Een relatief hooggelegen gebied dat aan de westzijde tussen Ossendrecht en Steenberghe wordt begrensd door een opvallende steilrand, die de overgang van de hoger gelegen zandgronden naar de lager gelegen zeekleipolders markeert. De 3 tot 20 m hoge steilrand is mogelijk ontstaan door erosie door de rivier de Schelde, maar ook afslag door de zee en door afstromend water kan hieraan hebben bijgedragen. In de ondiepe ondergrond van de Brabantse wal, zo ook aan de noordzijde van Putte, bevinden zich afzettingen van de Formatie van Waalre:² fijne rivierzanden en kleien met ingesloten veenlagen en humeuze lagen met een zanddek.³ Ten noorden van het plangebied bevindt zich klei van de Formatie van Waalre op 40 tot 120 cm –mv (Afb. 2.1). De formatie bestaat uit door de Rijn afgezette fluviale zanden en kleien uit het Reuverien (vanaf 3,6 miljoen jaar geleden, Laat-Pliocene) tot het Menapien (Vroeg-Pleistoceen, tot 1 miljoen jaar geleden). De afzettingen van de Waalre formatie worden afgedekt door een maximaal enkele meters dik dek laat-pleistocene afzettingen die tot de formatie

² <https://kaartbank.brabant.nl/viewer/app/bodematlas?bookmark=38a137d20c694b898cbd7f79a1338278>.

³ Voorheen Formatie van Tegelen; Damoiseaux 1982, 13-14.

van Boxtel gerekend worden.⁴ Dek- of rivierduinzanden die in de directe omgeving van het plangebied, dagzomen.

Afb. 2.1 Ondiep gelegen geologische afzettingen ter hoogte van het plangebied (paars: formatie van Waalre; groen: formatie van Boxtel; <https://kaartbank.brabant.nl/viewer/app/bodematlas>).

Putte ligt in een westwaarts hellend landschap met een hoogte van circa 12 tot 13 m +NAP. Ter hoogte van het plangebied bedraagt de hoogte circa 12,75 m +NAP (afb. 2.2). In geomorfologisch opzicht betreft het een gebied met terrasafzettingsswelingen bedekt met dekzand (GKN-code 3L12a/LN1; m Afb.. 2.3) en een terrasafzettingssvlakte bedekt met dekzand (GKN-code 2M20a/L42; Afb.. 2.3).⁵ Ter hoogte van dit gebied ontspringen twee beeklopen die zich westwaarts samenvoegen: de Rijnwaterloop en Leuvensche beek. De laatste stroomt op enkele honderden meters ten noorden van het plangebied.

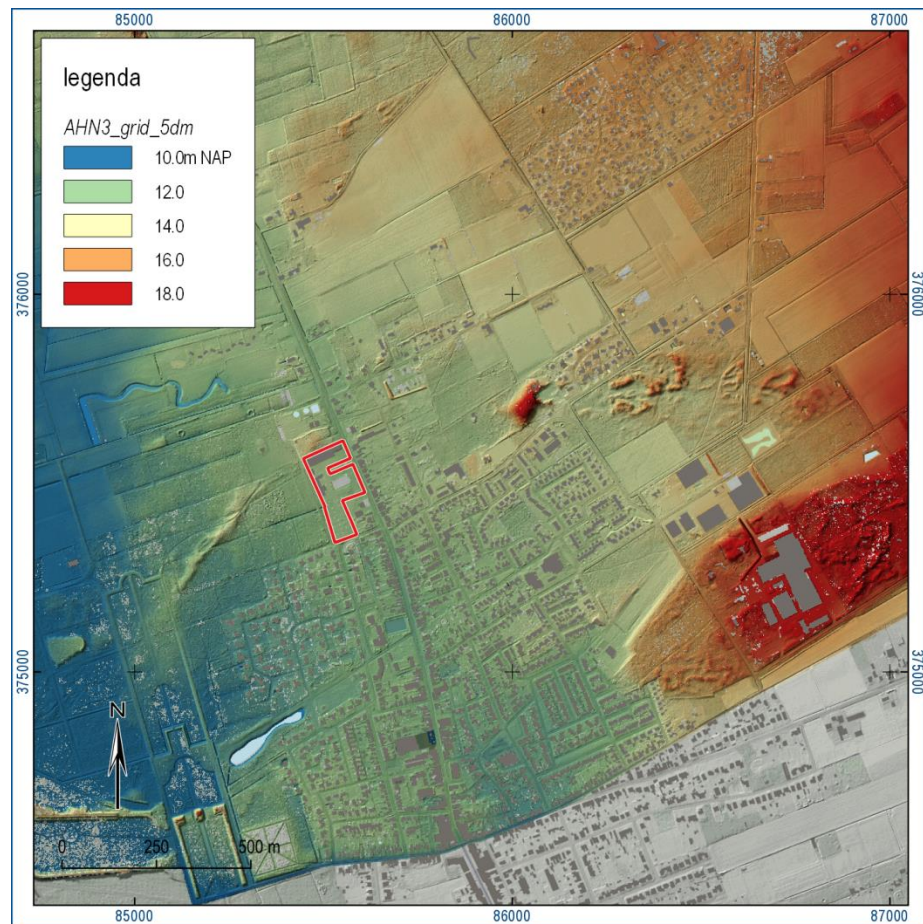
Op de Bodemkaart van Nederland (schaal 1:50.000) valt het plangebied binnen een gebied met oude bouwlanden (Afb. 2.4). In bodemopzicht betreft het hoge zwarte enkeerdgronden (BKN-code: zEZ21): bodems met een leemarme of zwak lemige, humushoudende bovengrond (> 50 cm; plaggendek) en een lage grondwaterstand (grondwatertrap VI/VII).⁶ Een groot deel van het Putse bouwlandcomplex is aangelegd in gebied met klei op een geringe diepte beneden het maaiveld. Vermoedelijk kende dit gebied een voor de landbouw gunstige waterhuishouding. Ter plaatse van het plangebied rust het plaggendek echter op rivierduinzand/jong dekzand.⁷

⁴ O.a. Berendsen 2005, 31; Damoiseaux 1982, 13-19.

⁵ Stichting voor Bodemkartering (Stiboka) / Rijks Geologische Dienst (RGD), 1977.

⁶ Damoiseaux 1982, 25.

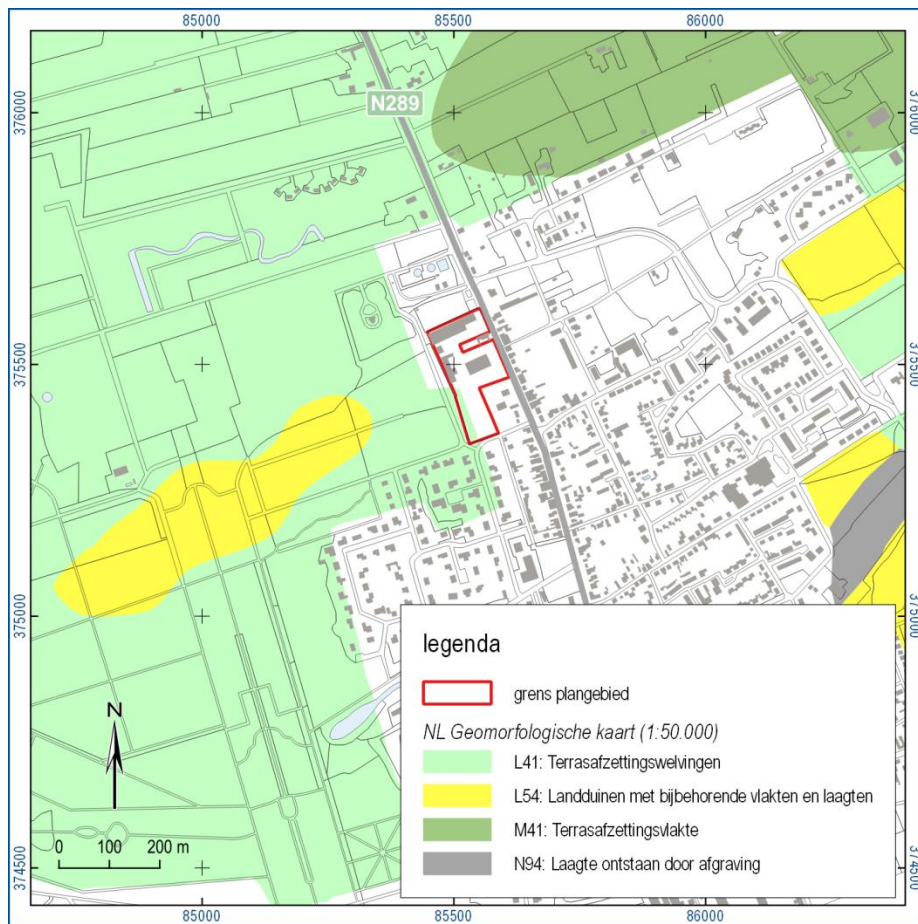
⁷ Damoiseaux 1982, afb. 11.

Afb. 2.2 Ligging van het plangebied op een uitsnede van het AHN3.

Het oude bouwlandcomplex te Putte wordt omzoomd door een omvangrijk gebied met leemarme, fijnzandige veldpodzolgronden al dan niet met een dun cultuurdek (BKN-code: Hn21 en cHn21, grondwatertrap V/VI) gevormd in jong dekzand en fluvioperiglaciaal zand.⁸ Ter plaatse van landgoedbossen zijn deze gronden over grotere oppervlakten vergraven ten behoeve van de bosbouw. Ten noorden en ten zuiden van Putte is de zandige bovengrond verstoven en zijn uitgestrekte, reliëfvrije stuifzandgebieden ontstaan (BKN-code Zd21, grondwatertrap VII).

⁸ Damoiseaux 1982, afb. 11.

Afb. 2.3 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de Geomorfologische kaart van Nederland (schaal 1:50.000).

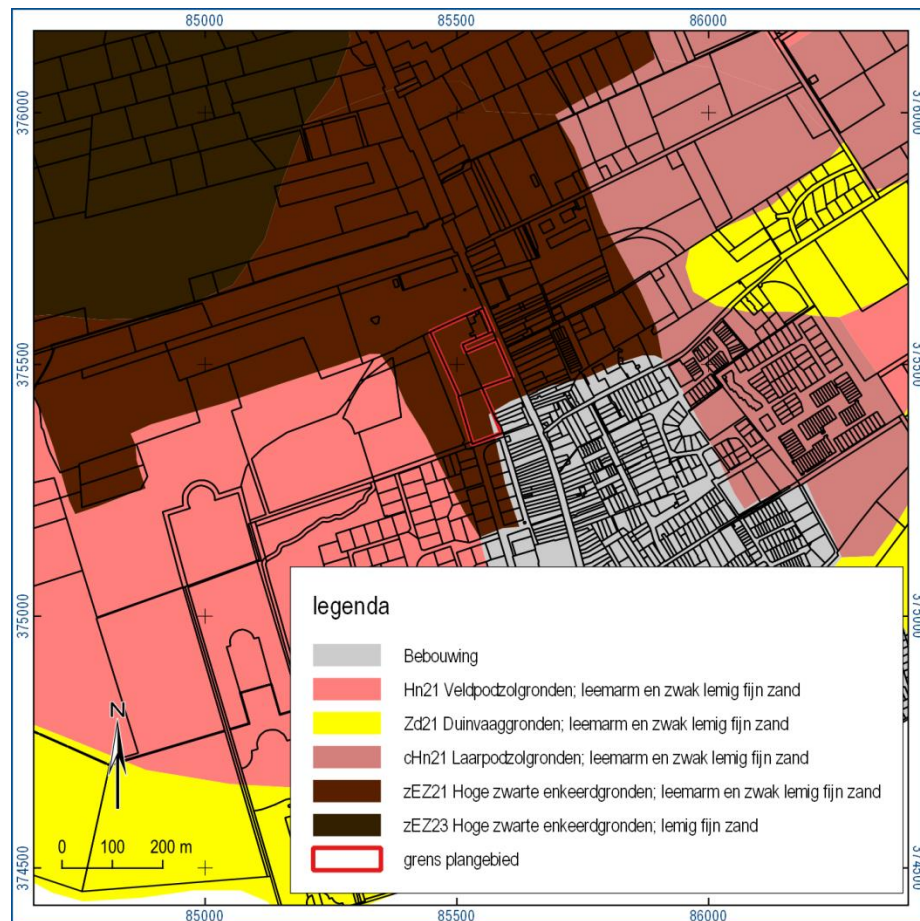
2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

De omgeving van Putte kent een lange bewoningsgeschiedenis. Door de aanwezigheid van oude afzettingen aan of op een geringe diepte beneden het huidige maaiveld kunnen hier archeologische resten aangetroffen worden vanaf het midden-paleolithicum. Resten uit deze periode zijn onder meer aangetroffen bij de Leuvense beek niet ver van het huidige plangebied.⁹ Veel jonger zijn vuurstenen artefacten uit het mesolithicum aangetroffen te Ossendrecht en Hoogerheide. Resten uit het neolithicum en de bronstijd ontbreken vooralsnog in de wijde omgeving van Putte, terwijl resten uit de ijzertijd en Romeinse tijd uitermate schaars zijn. Ze zijn alleen aangetroffen op twee vindplaatsen in de nabijheid van Woensdrecht en Ossendrecht. Op de eerste vindplaats domineren echter vooral vondsten uit de vroege middeleeuwen. Op en ten oosten van de steilrand van de Brabantse wal zijn nog geen vroegmiddeleeuwse vindplaatsen bekend. Historische bronnen verhalen over het ontstaan van de huidige dorpen in de twaalfde en dertiende eeuw.¹⁰

⁹ Van Putten 2005.

¹⁰ Anoniem 2018.

Afb. 2.4 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de Bodemkaart van Nederland (schaal 1:50.000).

2.3.2 Historie

Het grondgebied van Putte behoorde in 1247 tot het Land van Breda, dat op zijn beurt een uitgestrekt leengoed vormde van de hertog van Brabant. Na het overlijden van de laatste leenheer verdeelde hertog Jan I van Brabant in 1287 het Land van Breda in tweeën; Breda en Bergen op Zoom. Het is onzeker of Putte toen al een dorp was, maar door de splitsing viel de streek onder het gezag van Bergen op Zoom.¹¹ Omstreeks het midden van de dertiende eeuw kreeg Hendrik van Attenhoven het recht om in het vrijwel onbewoonde gebied rond Putte veen te ontginnen en er parochies te stichten.¹² In de veertiende eeuw werd te Putte een kasteel gebouwd dat zou uitgroeien tot het huidige kasteel Ravenhof dat tegenwoordig te Stabroek op Belgisch grondgebied ligt.¹³ Als gevolg van de Tachtigjarige Oorlog vonden er in de gehele streek tussen Bergen op Zoom en Antwerpen veel verwoestingen plaats. Putte, gelegen aan de doorgaande weg van Bergen op Zoom naar Antwerpen, werd verwoest en raakte tussen 1582-1593 zelfs geheel ontvolkt. Bij het sluiten van de Vrede van Munster in 1648 kwam de scheiding tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden tot stand. Dit had tot gevolg dat de grens dwars door het dorp Putte (thans tussen Nederlands Putte en Belgisch Putte) kwam te liggen.¹⁴

¹¹ <https://westbrabantsarchief.nl/kaart/78-putte>.

¹² [https://nl.wikipedia.org/wiki/Putte_\(Woensdrecht\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Putte_(Woensdrecht)).

¹³ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Putte_\(Woensdrecht\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Putte_(Woensdrecht)).

¹⁴ <https://westbrabantsarchief.nl/kaart/78-putte>.

Afb. 2.5 Het plangebied geprojecteerd op historische kaarten uit 1740 en 1785, vervaardigd door de landmetersfamilie Nadan (bron Brabants Historisch Informatiecentrum), en de kadastrale minuut van 1811-1830 (bron: beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Het huidige plangebied ligt direct ten zuiden van de oude algemene begraafplaats van Putte. Op deze begraafplaats stond ooit een middeleeuwse kapel die aan St. Elisabeth was gewijd. Op een historische kaart uit 1740 (opmeting) staan op het terrein van de begraafplaats mogelijk de ruïneuze resten van deze kapel schematisch aangegeven (Afb. 2.5). De kapel lijkt binnen een bewoningslint te zijn gebouwd dat zich uitstreckte langs de Putseweg/Antwerpsestraat. Deze straat moet gezien worden als een laatmiddeleeuwse ontginningsas van waaruit de woeste gronden rond Putte na 1245 zijn ontgonnen. Haaks op de as stond een verkaveling van brede min of meer noordoostzuidwest-georiënteerde percelen of ontginningsstroken. De boerderijen werden op de koppen van de ontginningsstroken geplaatst. De ontginningsstroken waren in de achttiende eeuw weer voor een deel woest waren gevallen en zijn daarna opnieuw ter ontginning uitgegeven.¹⁵

Het enigszins onregelmatige karakter van de stroken doet vermoeden dat het bij Putte misschien niet om een typische veenontginning ging. Nabij de ontginningsas zal het eerder een ontginning van bos of vochtige of venige heide zijn geweest waarin zich op diverse plaatsen reliëfrijke 'obstakels' in de vorm van zandkopjes e.d. bevonden. Het voornoemde kerkhof met de kapel is op een dergelijke kop aangelegd. In de lagere gebieden meer naar het westen reikte de ontginning mogelijk wel tot in het veen.

¹⁵ Leenders 1996, 434.

Op de bestudeerde achttiende-eeuwse historische kaarten staan nog binnen diverse ontginningsstroken individuele boerderijen/hoeven aangegeven. Het is mogelijk dat zich oorspronkelijk in elke ontginningstrook een hoeve bevond, maar dit onttrekt zich aan onze waarneming. Op een kaart uit 1740 (netkaart) is ook ter hoogte van het huidige plangebied een hoeve aangeduid (Afb. 2.5). Deze is op een kaart uit 1785 al niet meer aangegeven. Mogelijk is er een verband tussen het verdwijnen van deze boerderij en bebossen van een groot deel van het aangrenzende gebied in die tijd. Vanaf het midden van de achttiende eeuw zijn de ontginningsstroken (in de heide/woeste gronden) ten westen van het huidige plangebied namelijk voor een belangrijk deel met bomen beplant. Zo ontstonden onder meer de Moretusbossen onder landgoed Ravenhof.¹⁶

Op de kadastrale minuut uit 1811-1830 staat ten zuidoosten van het plangebied een nieuwe boerderij aangegeven, die tot in de eerste helft van de twintigste eeuw heeft bestaan (Afb. 2.5). De bewuste kavel is in het midden van de twintigste eeuw opnieuw bebouwd geraakt.

Het plangebied zelf was in het begin van de negentiende eeuw hoofdzakelijk in gebruik als bouwland. Op de topografische kaarten uit de eerste helft van de twintigste eeuw is het westelijke en het zuidelijke deel van het plangebied bebost. Rond 1962 verschenen in het noorden van het plangebied de eerste bedrijfspanden (Afb. 2.6). Deze en het bijbehorende terrein zijn omstreeks 1980 en omstreeks 1995 in zuidelijke richting uitgebreid tot hun huidige omvang werd bereikt. Het terrein rond de bebouwing is in de loop van de tijd verhard met betonklinkers en stelconplaten. Het is vooralsnog onbekend of en in welke mater de ondergrond tijdens de bouw en de aanleg van de verharding is aangetast.

¹⁶ Anoniem 2013.

Afb. 2.6 Het plangebied geprojecteerd op diverse historische topografische kaarten (bron: www.topotijdreis.nl).

2.3.3 Archeologie

Over het algemeen zijn in Nederland op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, regionaal en gemeentelijk) archeologische (verwachtings-)kaarten opgesteld. Het huidige beleid, dat van toepassing is op het plangebied, is gebaseerd op de gemeentelijke archeologische waardenkaart.¹⁷ Op deze kaart is het plangebied aangeduid als gebied met een hoge trefkans (waarde) vanwege de ligging in een gebied met hoge zwarte enkeerdgronden (zie Afb. 2.4).

Voor de gebieden met een hoge archeologische verwachting geldt dat op basis van geologische en bodemkundige opbouw, historische informatie, en archeologische gegevens, een hoge kans bestaat op het aantreffen van archeologische vondsten of sporen. Om het archeologisch bodemarchief van deze

¹⁷ Anoniem 2018.

gebieden gedegen te beheren is vanaf een bodemverstoring met een minimum oppervlakte van 50 m² én een diepte van 50 cm een archeologisch onderzoek vereist. Een uitzondering hierop vormt het oude stroomdal van de Schelde. In dit gebied bestaat weliswaar een hoge archeologische trefkans, maar de archeologische resten bevinden zich op grotere diepte en zijn meer verspreid. Om het archeologisch bodemarchief van dit gebied gedegen te beheren is vanaf een bodemverstoring met een minimum oppervlakte van 100 m² én een diepte van 150 cm een archeologisch onderzoek vereist.¹⁸

Naast deze verwachte archeologische waarden zijn rond het plangebied in het verleden ook daadwerkelijk archeologische waarden aangetroffen. In de database van de RCE, ARCHIS III, is binnen een straal van ca. 500 meter een klein aantal archeologische vondsten bekend. Binnen deze straal zijn geen archeologische monumenten aangewezen.

Zaakidentificatienr.	Afstand tot plangebied	Waarneming	Datering	Literatuur
2067000100	400 m NW	vuurstenen artefacten en aardewerk	midden-paleolithicum en mesolithicum; middeleeuwen	Van Putten 2005
2170827100	200 m O	aardewerk	nieuwe tijd	De Boer 2010

Tabel 2.1 Vindplaatsen in de nabijheid van het plangebied.

Ten noorden van het huidige plangebied is tijdens archeologisch booronderzoek in een gebied met een plaggendek (hoge zwarte enkeerdgronden) een klein aantal vuurstenen artefacten uit het midden-paleolithicum en het meso-/neolithicum benevens enkele scherven uit de middeleeuwen aangetroffen (Afb. 2.7). Het kleine aantal vondsten duidt op een late ontwikkeling van het plaggendek. Plaatselijk rust het plaggendek op dekzand met een grotendeels intact natuurlijk bodemprofiel. Vermoed wordt dat het plaggendek op het terrein relatief snel en laat is ontstaan.¹⁹

Tijdens booronderzoek in een plangebied ten westen van de Antwerpsestraat is aardewerk uit de nieuwe tijd aangetroffen. In het plaggendek werd bijmenging van antropogeen materiaal, zoals baksteen, houtskool en/of metaalslakken aangetroffen. In drie boringen werden in het plaggendek aardewerkfragmenten uit de late middeleeuwen en/of nieuwe tijd aangetroffen. Gezien de datering van de vondsten en de snelle ophoging lijkt het erop dat het esdek vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw is gevormd. Behoudenswaardige archeologische resten werden ter plaatse niet verwacht.²⁰

Zaakidentificatienr.-nummer	Afstand tot plangebied	Soort onderzoek	resultaat	Literatuur
2067000100	100 m ZO	booronderzoek	geen vervolg	Van Putten 2005
2436434100/ 2436426100	700 m N	booronderzoek	geen vervolg	Stiekema 2014
4658110100	200 m NO	booronderzoek	geen vervolg	Lepage & Jansen of Lorkeers 2019
2458215100	100 m O	booronderzoek	geen vervolg	Ellenkamp 2014
4036824100/ 4822079100	100 m O	booronderzoek	geen vervolg	Rap 2017

¹⁸ Anoniem 2018, 16.

¹⁹ Van Putten 2005; Archis-zaakidentificatienummer 2067000100.

²⁰ De Boer 2010: Archis-zaakidentificatienummer 2170827100.

4009113100	75 m O	booronderzoek	geen vervolg	Wullink en Rap 2016
4554090100	130 m O	bureauonderzoek	Onbekend; geen rapportage of eerste bevinding beschikbaar in ARCHIS	Brouwer 2017
2170827100	110 m O	booronderzoek	geen vervolg	De Boer 2010

Tabel 2.2 Onderzoeken in de nabijheid van het plangebied.

Verder zijn rond het huidige plangebied diverse onderzoeken uitgevoerd, die met uitzondering van de in tabel 2.1 genoemde vindplaatsen, vondstloos zijn gebleven (zie tabel 2.2). Bij geen van de in tabel 2.2 genoemde onderzoeken is vervolgonderzoek geadviseerd. De reden hiervoor was het ontbreken van vondstmateriaal, bodemverstoringen en/of de aanwezigheid van een specifiek type natuurlijk bodemprofiel dat door de onderzoekers ongunstig voor bewoning werd geacht.

2.4 Archeologische verwachting

Het plangebied Antwerpsestraat 267 te Putte ligt op de Brabantse wal in een gebied met terrasafzettingsswelingen bedekt met dekzand/rivierduinzandafzettingen. In de late middeleeuwen of nieuwe tijd is door de toepassing van plaggenbemesting ter plaatse een plaggendek ontstaan. Met uitzondering van een klein aantal vuurstenen artefacten uit het midden-paleolithicum en het mesolithicum van een vindplaats ten noorden van het plangebied, zijn in de omgeving daarvan geen archeologische vondsten bekend ouder dan de middeleeuwen. De nederzetting Putte is ontstaan in de dertiende eeuw. Direct ten noorden van het plangebied lag de kapel van deze nederzetting. De kapel is binnen een bewoningslint gebouwd dat zich uitstrekte langs de Putseweg/Antwerpsestraat. Deze straat moet gezien worden als een laatmiddeleeuwse ontginningsas, waarbinnen de boerderijen op de koppen van de ontginningsstroken geplaatst waren. Op een kaart uit 1740 is ook ter hoogte van een deel van het huidige plangebied een hoeve aangeduid. Deze is op een kaart uit 1785 verdwenen. Het plangebied zelf was nadien hoofdzakelijk in gebruik als bouwland. Op de topografische kaarten uit de eerste helft van de twintigste eeuw is het westelijke en het zuidelijke deel van het plangebied bebost. Rond 1962 verschenen in het noorden van het plangebied de eerste bedrijfspanden. Deze en het bijbehorende terrein zijn omstreeks 1980 en omstreeks 1995 in zuidelijke richting uitgebreid tot hun huidige omvang werd bereikt.

Op basis van het bureauonderzoek geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten van een (ontginnings)hoeve uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd (paalsporen, kuilen, greppels, waterputten etc.) en voor daaraan gerelateerde sporen van verkaveling en andere agrarische sporen (greppels, spit- en ploegsporen etc.) en bij de bewoning van de hoeve behorende mobilia (aardewerk, metaal, glas, steen, bot etc.). Of eventuele resten als gevolg van plaggenbemesting na de achttiende eeuw afgedekt zijn geraakt, is onbekend. Daarom moet in principe rekening gehouden worden met eventuele grondsporen en andere resten direct onder de huidige bestrating en in en onder het ter plaatse aanwezige (restant van een) plaggendek binnen een diepte van 1 m -mv. Het is vooralsnog onbekend of en in welke mate de ondergrond tijdens bouwwerkzaamheden en de aanleg van verharding is aangetast.

De kans op archeologische resten uit de tijd voorafgaand aan de middeleeuwen wordt op basis van onderzoeken in de omgeving van het plangebied en de regionale archeologische context gering geacht.

3 Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen.

Bureauonderzoek:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

Op basis van historische kaarten worden binnen het plangebied resten van een ontginningshoeve uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd verwacht. Deze is tussen 1740 en 1785 verdwenen.

Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?

Op basis van de bestudeerde landschappelijke gegevens is ter plaatse sprake van een hoge zwarte enkeergrond met een humeus dek dikker dan 50 cm. Het is mogelijk dat in en onder dit dek goed geconserveerde archeologische resten aanwezig zijn. Of dit werkelijk het geval is en wat de gevolgen zijn geweest van bebouwing en verharding voor de conservering van eventuele archeologische resten is vooralsnog onbekend.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?

Op basis van historische kaarten worden binnen het plangebied resten van een ontginningshoeve uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd en bijbehorende mobilia en agrarische sporen verwacht. De hoeve is tussen 1740 en 1785 verdwenen.

De kans op archeologische resten uit de tijd voorafgaand aan de middeleeuwen wordt op basis van onderzoeken in de omgeving van het plangebied en de regionale archeologische context gering geacht.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

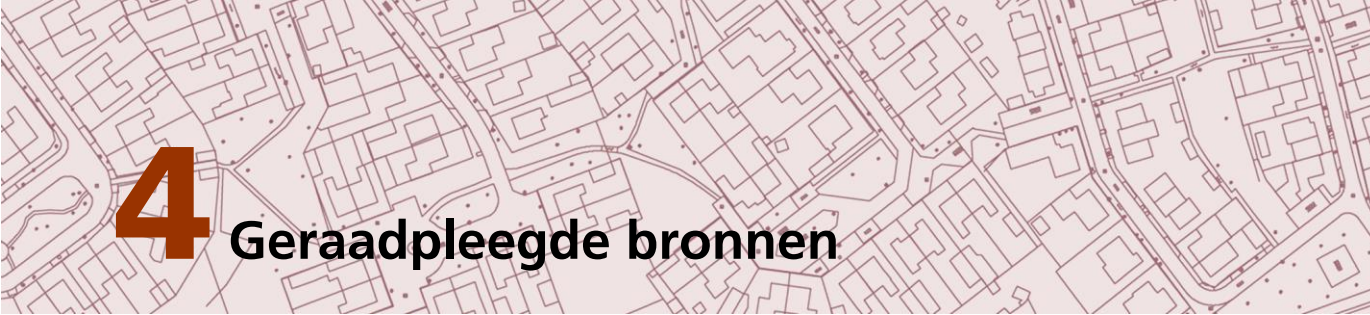
Op basis van het bureauonderzoek wordt geadviseerd de intactheid van de bodem in het plangebied te controleren door middel van een verkennend booronderzoek. Op deze wijze kan worden beoordeeld of er een kans is dat de verwachte archeologische resten nog gaaf aanwezig zijn.

BAAC heeft in het concept rapport geadviseerd een verkennend booronderzoek uit te voeren. De rapportage en bovenstaand advies is beoordeeld door de adviseur van de gemeente Woensdrecht, dhr. Vermunt, en heeft geleid tot het besluit om de locatie d.m.v. proefsleuven te onderzoeken. Voorafgaand aan de uitvoering van de proefsleuven is een Programma van Eisen opgesteld BAAC.²¹

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen

²¹ De Winter 2021.

of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de minister (in de praktijk de RCE) conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet 2016.

4 Geraadpleegde bronnen

Anoniem, 2013: Toelichting op de cultuurhistorische waardenkaart gemeente Woensdrecht, Rosmalen (Croonen Adviseurs).

Anoniem, 2018: Archeologische Waardenkaart gemeente Woensdrecht 2018, Noordwijk (IDDS Archeologie).

Berendsen, H.J.A., 2005: *Landschappelijk Nederland*, Assen.

Boer, E. de, 2010: Woensdrecht - Putte (NB), De Hei. Archeologisch bureau- en Inventariserend Veldonderzoek (karterende fase), 's Hertogenbosch (BAAC-BILAN-rapport 1426).

Damoiseaux, J.H., 1982: *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, toelichting bij kaartblad 49 Oost Bergen op Zoom*, Wageningen.

Ellenkamp, G.R., 2014: Plangebied Ontsluitingsweg te Putte, gemeente Woensdrecht; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en verkennend veldonderzoek, Weesp (RAAP-notitie 4971).

Leenders, K.A.H.W., 1996: Van Turnhoutervoorde tot Strienemonde: ontginnings- en nederzettings- geschiedenis van het noordwesten van het Maas-Schelde-Demergebied (400-1350), Zutphen.

Lepage, H.A.S. & L.M.C. Jansen of Lorkeers, 2019: Archeologisch Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek, IVO Verkennende Fase. Putte, Koppelstraat (ong.), Gemeente Woensdrecht (NB), Nieuwegein (Transect-rapport 1987).

Putten, M.J., 2005: Plangebied Leuvensche Beek Putte: Inventariserend archeologisch veldonderzoek, Karterende fase, 's Hertogenbosch (BAAC-rapport 05.145).

Rap, J., 2017: Archeologisch Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek, Verkennende Fase. Putte, Heidestraat (ong.), Gemeente Woensdrecht (NB), Utrecht (Transect-rapport 1196).

Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB), 2018: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 4.1*, Gouda.

Stichting voor Bodemkartering (Stiboka) / Rijks Geologische Dienst (RGD), 1977: Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000. Toelichting op de legenda, Wageningen/Haarlem.

Stiekema, M., 2014: Archeologisch bureauonderzoek en verkennend booronderzoek Hof van Putte te Putte in de gemeente Woensdrecht, Boxmeer (Econsultancy-rapport 13111931).

Geraadpleegde kaarten

Damoiseaux, J.H., 1982: *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, toelichting bij kaartblad 49 Oost Bergen op Zoom, Wageningen.*

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2010: *Archeologische Monumentenkaart (AMK) en Centraal Archeologisch Archief (CAA), geraadpleegd via Archis.*

Stichting voor Bodemkartering (Stiboka) / Rijks Geologische Dienst (RGD), 1977: Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000. Toelichting op de legenda, Wageningen/Haarlem.

Geologische kaart: Via www.kaartbank.brabant.nl/

Putte, Kastels duinen, Kalmthoutse Moer, Schoemerts Put etc. Ingekleurde kaart van de omgeving van Putte met Kastels duinen, Kalmthoutse moer, Schoemerts put nu Geusenbak, Putte, de Krayeberg, 't meulentje, met windroos, op linnen en vouwbaar, 18e eeuw (Brabants historisch informatiecentrum inventarisnummer. 7068).

Kopie van een verkleinde kopie van een kaart van de heerlijkheid Putte uit 1740. Met genummerde percelen (Brabants historisch informatiecentrum inventarisnummer. 574).

Meting perceelns 20 - 47 heerlijkheid Putte door P.J. Adan, met aantekeningen door H. Adan, minuut, 1740 (Brabants historisch informatiecentrum inventarisnummer. 132).

Kaart heerlijkheid Putte door H. Adan, minuut, circa 1785 (Brabants historisch informatiecentrum inventarisnummer. 135).

Geraadpleegde websites

Archis3: www.archis.cultureelerfgoed.nl

Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Amersfoort:
www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl/

Bodematlas Noord-Brabant: <https://kaartbank.brabant.nl/>

Brabants historisch informatiecentrum: www.bihc.nl

e-depot voor de Nederlandse archeologie: www.easy.dans.knaw.nl

Topotijdreis: www.topotijdreis.nl

Westbrabantsarchief: westbrabantsarchief.nl

Bijlagen

Bijlage 1 Geologische en archeologische tijdsperioden

Bijlage 1: Geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom (jr) 0 = 1950 n. Chr.	Chronostratigrafie					MIS	Lithostratigrafie									
11.650	Kwartair	Laat	Holoceen (warme periode)					1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaat)		Formatie van Kreftenheye (Rijn)	Formatie van Bortel (eolisch en lokaal terrestrisch)	Formatie van Beegden (Maas)			
12.850			Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	Allerød (warm)	Vroege Dryas (koud)	Bølling (warm)	2	3	Formatie van Peelo (Glaciaal)						
13.900																
14.030																
14.640																
30.000			Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Laat-Pleniglaciaal (zeer koud)	Midden-Pleniglaciaal (koud)	Vroeg-Pleniglaciaal (zeer koud)	4	5a						5b	5c	5d
60.000																
75.000																
117.000			Vroeg-Weichselien (gematigd koud)					5a						5b	5c	5d
130.000			Eemien (warme periode)					5e						Eem Formatie (marien, lagunair en lacustrien)	Formatie van Drente (Glaciaal)	
370.000			Midden	Midden	Saalien (ijstijd)			6-10						Formatie van Urk (Rijn)	Formatie van Sterksel (Rijn)	
410.000					Holsteinien (warme periode)			11								
475.000					Elsterien (ijstijd)			12								
850.000					Cromerien (warme periode)			13-22								
2.600.000			Vroeg	Vroeg	Pre-Cromerien			23-104	23-104	Formatie van Stamproy (eolisch en lokaal terrestrisch)						

Chrono-, zuurstofisotopen- en lithostratigrafie voor Noordwest-Europa naar De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Berendsen (2008) en Cohen *et al.* (2009). Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2008). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Ouderdom (kal. jaren BP ¹)	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden (kal. jaren v/n. Chr.)				
450	1250	Holoceen	Laat	Subatlanticum (koeler Vochtiger)	Vb2	nieuwe tijd (1500-heden)				
1150						middeleeuwen (450-1500 n. Chr.)				
1500										
1962					Romeinse tijd (12 v.Chr. – 450 n. Chr.)					
2750					2900	Va	ijzertijd (800 – 12 v. Chr.)			
3050										
3950	Midden		Subboreaalaal (koeler Droger)	IVb	Loofbos. Eik, els en hazelaar overheersen; beuk vanaf IVb >1% en grotere invloed landbouw (granen)	bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)				
5700				IVa		neolithicum (5300 – 2000 v. Chr.)				
7250			Atlanticum (warm Vochtig)	III	Loofbos eik en els overheersen, relatief veel iep en linde. Het percentage den neemt af					
8700						8000				
10.250			9000	Boreaalaal (warmer)	II		Den overheerst, daarnaast hazelaar, eik, iep, linde, es	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)		
10.750					Preboreaalaal (warmer)				I	Eerst berk en later overheerst de den
11.650	10.150									
12.850	10.950	Laat-Pleistoceen	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	Parklandschap (subarctisch)	laat-paleolithicum (35.000 – 8800 v. Chr.)		
13.900	11.900				Allerød	LW II	Dennen- en berkenbossen			
14.030	12.100				Vroege Dryas	LW I	Open parklandschap			
14.640	12.450				Bølling		Open vegetatie met kruiden (bijvoet) en berkenbomen			
35.000 (v. Chr.)	¹⁴ C-methode loopt tot 43.000 jaar BP			Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)					Perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	midden-paleolithicum (300.000 – 35.000 v. Chr.)
75.000									Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	
117.000				Eemien (warme periode)		Loofbos				
130.000				Saalien (ijstijd)		Maximale ijsuitbreiding Scandinavische ijskap tussen 200.000 en 130.000 jaar BP				
300.000 (v. Chr.)							vroeg-paleolithicum (tot 300.000 v. Chr.)			

¹ BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.